

ЁШЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ МОҲИЯТИ ВА УНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ

Рахматов Камолжон Химмат ўғли

*Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети
тингловчиси*

Аннотация: Бугунги кунда жамият тараққиётининг барқарорлиги ва хавфсизлигига таҳдид солувчи омиллардан бири бу — ёшлар ўртасидаги жиноятчиликдир. Ёшлар — ҳар бир давлатнинг келажаги ва тараққиётида ҳал қилувчи аҳамият касб этувчи қатлам бўлганлиги сабабли, уларнинг жиноятчиликка мойил бўлиши нафақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, балки бутун жамият учун жиддий муаммодир. Шу муносабат билан, ёшлар жиноятчилигининг олдини олиш ва унинг профилактикасини такомиллаштириш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан биридир.

Мазкур мақолада ёшлар орасида жиноятчиликнинг олдини олиш бўйича самарали чора-тадбирлар таҳлил қилинади. Ёшлар жиноятчилигининг асосий сабаблари, жумладан, ижтимоий-иқтисодий омиллар, оилавий муҳит, тарбия ва таълим даражаси кўриб чиқилади. Шунингдек, ҳуқуқий саводхонликни ошириш, профилактик чора-тадбирлар, спорт ва маданий тадбирлар орқали бўш вақтни самарали ташкил этиш каби усуллар муҳокама қилинади. Тадқиқот натижалари ёшлар орасида жиноятчиликни камайтириш ва соғлом ижтимоий муҳит яратишда қўлланилиши мумкин.

Аннотация: На сегодняшний день одной из угроз стабильности и безопасности развития общества является преступность среди молодежи. Молодежь — это слой населения, играющий решающую роль в будущем и развитии каждого государства, поэтому их склонность к преступным действиям представляет собой серьезную проблему не только для

правоохранительных органов, но и для всего общества. В связи с этим предотвращение молодежной преступности и совершенствование её профилактики является одной из актуальных задач сегодняшнего дня.

В данной статье анализируются эффективные меры по предотвращению преступности среди молодежи. Рассматриваются основные причины молодежной преступности, в том числе социально-экономические факторы, семейная обстановка, уровень воспитания и образования. Также обсуждаются такие методы, как повышение правовой грамотности, профилактические мероприятия, организация досуга посредством спортивных и культурных мероприятий. Результаты исследования могут быть использованы для снижения уровня преступности среди молодежи и создания здоровой социальной среды.

Annotation: Nowadays, one of the threats to the stability and security of societal development is youth crime. Youth represent a segment of the population that plays a decisive role in the future and progress of every state. Therefore, their inclination toward criminal behavior poses a serious problem not only for law enforcement agencies but also for society as a whole. In this regard, preventing youth crime and improving its prevention mechanisms is one of the most pressing issues of today.

This article analyzes effective measures to prevent crime among young people. It examines the main causes of youth crime, including socio-economic factors, family environment, level of upbringing, and education. Methods such as improving legal literacy, implementing preventive measures, and organizing leisure time through sports and cultural activities are also discussed. The results of the study can be used to reduce the level of youth crime and to create a healthy social environment.

Калит сўзлар: ёшлар, жиноятчилик, ҳуқуқбузарлик, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси.

КИРИШ

Сўнги йилларда Янги Ўзбекистонда ҳуқуқий демократик давлатни барпо этиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш энг муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Ўтган қисқа даврда мамлактаимизда барча соҳаларда кўзга кўринарли ислоҳотлар амалга оширилди, булар ҳар бир соҳада, жумладан ёшлар жиноятчилиги ва унинг профилактикаси фаолиятини такомиллаштириш борасида ҳам ўз ифодасини топомқда.

Ёшлар — жамиятнинг энг ҳаётий ва фаол авлодидир. Бироқ айрим ҳолларда ёшларда жиноятчиликка мойилликнинг юзага келиши ижтимоий, психологик ва ҳуқуқий жиҳатдан жиддий муаммоларни келтириб чиқаради. Шу боис ёшлар жиноятчилигининг олдини олиш (профилактика) — фақат ички ишлар органлари эмас, балки таълим, ижтимоий хизматлар, маҳалла ва фуқаролик жамияти институтлари ҳам захиралари билан иштирок этиши лозим бўлган кўпқиррали вазифа ҳисобланади.

Тадқиқотларга кўра, ёшларда жиноятчиликка мойиллик пайдо бўлишида, турли предикторлар мавжуд. Бугунги илмий адабиётларда ушбу предикторлар тўрт асосий тоифага ажратилади: индивидуал, оилавий, таълим/мактаб, ҳамда ижтимоий-муҳит омиллари.

Скандинавия, АҚШ ва Европа манбаларида олиб борилган тадқиқотлар ёш жиноятчилигининг муҳим предикторларидан бири — мактабдан четлаштирилиши ёки қолдирилиши экани кўрсатилган. Масалан, мактабдан чиқариб юборилган ёшлар бир йил ичида жиноий фаолиятда қатнашиш эҳтимоли икки баробар кўпроқ эканлиги маълум бўлган.¹

Ушбу масалани кенгроқ кўриб чиққан «Lessons learned and yet to be learned from predictors of youth crime research» номли систематик қайта кўриб чиқишда 80 йиллик даврда жиноятчиликка мойилликни прогноз қилишга

¹ “Teenagers excluded from school ‘twice as likely’ to commit serious violence” — The Guardian эълони, мактабдан четлаштириш ва насбий жиноятчилик муносабати ҳақида.

йўналтирилган омиллар таҳлил қилинган: илгари тадқиқотларда индивидуал хусусиятлар (шахсий кўрқинч, психопатология, қўшимча моддалар ишлатиш) устувор бўлган бўлса, кейинги стадияда макроиктисодий ва ижтимоий омилларга — ишсизлик, жамиятдаги тенгсизлик, оилавий инқирозлар — кўпроқ эътибор берилган.²

- Жамоат асосида ёш жиноятчилигини камайтириш йўлида қўлланган тадқиқотлар “Exploring Community-Based Options for Reducing Youth Crime” номли мақолада кўриб чиқилган бўлиб, маҳалла, волонтерлик, ёшлар марказлари, спорт-клублар ва ижтимоий дастурларнинг ёшларни жиноятчиликдан йироқлаштиришдаги имкониятлари таҳлил қилинган.³

- Рекреатив спорт тадбирлари (масалан, клублар, оммавий спорт) ёшларда дўстона алоқаларни мустаҳкамлаш ва жиноятчиликка қарши стерлинг буфер вазифасини бажариши ҳақида “Recreative sports in preventing child and youth crime” мақоласида та’кидланади.⁴

Хўш, ёшлар жиноятчилигининг асосий сабаблари нималар?!

Фикримизча, ёшлар орасида жиноятчиликнинг келиб чиқишига турли омиллар сабаб бўлади. Улар орасида қуйидагилар асосий ҳисобланади:

- ✓ Ижтимоий-иқтисодий омиллар – ишсизлик, камбағаллик, яшаш шароитининг ёмонлиги ёшларни жиноятга етаклайди.
- ✓ Оилавий муҳит – оиладаги тарбия етишмовчилиги, назоратсизлик, ота-оналарнинг ажралиши ёки ижтимоий носоғлом муҳит жиноятчиликка мойилликни оширади.
- ✓ Таълим ва тарбия етишмовчилиги – таълим олиш имкониятларининг чекланганлиги, мактаб ёки коллежда етарли эътибор бўлмаган ҳолларда ёшлар жиноят йўлига кириб кетиши мумкин.

² Lessons learned and yet to be learned from predictors of youth crime research, Discover Psychology, 2024.

³ Edmunds K., Wall L., Brown S. ва бошқалар. Exploring Community-Based Options for Reducing Youth Crime, Int. J. Environ. Res. Public Health, 2021.

⁴ Yaman, M. & Arslan, S. Recreative sports in preventing child and youth crime, Journal of Human Sciences (2009).

✓ Бўш вақтни нотўғри ташкил этиш – ёшларнинг бўш вақти самарали ўтмаса, улар зарарли одатларга берилиб, ҳуқуқбузарликка мойил бўлиши мумкин.

✓ Интернет ва ахборот маконининг таъсири – зўравонликни тарғиб қилувчи фильмлар, ўйинлар ва ижтимоий тармоқлардаги салбий таъсир ёшларни жиноятга ундаши мумкин.

Шунингдек, ёшлар ўртасида жиноятчиликнинг келиб чиқишига турли омиллар сабаб бўлади. Ушбу омилларни аниқлаш ва таҳлил қилиш, муаммони ҳал этишда муҳим аҳамият касб этади.

Ижтимоий-иқтисодий омиллар. Кўплаб жиноятлар ёшларнинг моддий муаммоларига боғлиқ бўлиб, ишсизлик, камбағаллик ва иқтисодий қийинчиликлар жиноятчиликнинг асосий сабабларидан биридир. Даромад манбаларининг етишмовчилиги, оиланинг иқтисодий ҳолати ёшларни ноқонуний йўллар билан пул топишга ундаши мумкин.

Оилавий муҳит ва тарбия етишмовчилиги. Оиланинг носоғлом муҳитга эга бўлиши, ота-оналар томонидан етарлича эътибор берилмаслиги, оиладаги зўравонлик ва беқарорлик ёшларни жиноятга мойил қилади. Ота-оналар ва фарзандлар ўртасидаги ишончли муносабатларнинг йўқлиги ҳам ҳуқуқбузарликларнинг ортишига олиб келади.

Ёшлар жиноятчилигини олдини олиш ва профилактикаси масаласида давлатимизда норматив-ҳуқуқий базалар мустаҳкамланган бўлиб бу давлат сиёсати даражасига кўтарилган.

- Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсати шакллантирилган, “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Қонун қабул қилинган.
- 2025 йилда “Ёшлар билан очик мулоқотда белгиланган вазифаларни амалга ошириш чора-тадбирлари” тўғрисида Фармон имзоланди ва креатив

индустрия парклари, грант дастурлари, солиқ имтиёзлари жорий этилиши мумкинлиги белгиланди.⁵

- Жамоат тартибини сақлаш ва ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш соҳасида Тошкентда янги тизим жорий этиш тўғрисида Президент қарори қабул қилинган.⁶

- 2024 йилда “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойили асосида маҳаллаларда ижтимоий профилактика тадбирларини амалга ошириш тартиби тўғрисида қарор қабул қилинди, бу маҳалла даражасида профилактик фаолиятни ташкил этишни мустаҳкамлашни кўзлаган.

- Маҳалла институтида “маҳалла еттилиги” ва профилактика гуруҳлари қарама-қарши фаолият кўрсатади, маҳаллаларда “намунали хавфсиз кўча” ва “намунали хавфсиз йўлак” таркибида жамоа экологик муҳитини яхшилаш чоралари қабул қилинмоқда.

Мамлакатимизда ёшларга оид давлат сиёсатини амалга ошириш доимо устувор аҳамият касб этган. Президентимиз Шавкат Мирзиёев БМТ Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгашининг 46-сессиясида аҳолимизнинг ярмидан кўпини ташкил этадиган ёшлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш доимо эътиборимиз марказида эканлигини алоҳида таъкидлаб ўтди.

Бугун Ўзбекистонда улкан янгиланишлар кечмоқда ва бу жараёнда замонавий билим ҳамда дунёқараш билан ҳаётга кириб келаётган янги авлод майдонга чиқмоқда. Ёшларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлаш, эзгу ташаббуси ва салоҳиятини қўллаб-қувватлаш борасида амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотларнинг ҳаракатлантирувчи кучи бўлиб хизмат қилади.

Жамиятда жамоат тартибини сақлаш ва фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш, жиноятчиликка қарши курашиш, ҳуқуқбузарликлар

⁵ “Ёшлар қандай қўллаб-қувватланади” — Norma.uz мақоласи, 2025 йилда ёшлар сиёсатларининг янгиланган чоралари ҳақида. Т. 2025

⁶ Президент қарори: Тошкентда жамоат тартиби ва ҳуқуқбузарлик профилактикаси соҳасида янги тизим жорий этиш ҳақида.

профилактикасини ташкил этиш ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари зиммасига юклатилган асосий ҳамда долзарб вазифалардан биридир. Мазкур вазифаларни амалга оширишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органлар билан бир қаторда Миллий гвардия органларининг ҳам муносиб ҳиссаси бор. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишга ваколатли бўлган субъектлар ўз фаолияти жараёнида ҳуқуқ-тартиботни сақлаш ҳамда мустаҳкамлаш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек, ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар профилактикаси чора-тадбирларини амалга оширишда ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг бошқа субъектлари билан бевосита ҳамкорлик қилади. Ҳамкорлик— иш фаолиятда бирга, ҳамкор бўлиш, айти бир мақсадни кўзлаб белигиланган ишда биргалашиш, уни тенг бажариш тушунилади. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ҳамкорлик—ушбу фаолият билан шуғулланувчи субъектларнинг қонун ҳужжатларга асосланиб, ўзаро келишилган ҳолда фаолиятнинг шакл ва усуллари, хизмат ваколатларидан самарали фойдаланиши бўлиб, бунда икки ёки ундан ортиқ хизмат, яъни бошқарувнинг бир-бирига бўйсунмаган алоҳида иштирокчилари ўз ҳаракатларини ўзаро келишиб бажаришади. Яъни, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи бошқа органлар ҳамда муассасалар билан ўзаро ҳамкорлик қилади.

Қуйида ёшлар жиноятчилигининг профилактикасини такомиллаштириш учун илмий-амалий йўналишлар таклиф қилинади:

➤ Хавф гуруҳига кирувчи ёшларни қидириш ва улар билан индивидуал даражада ишлаш — масалан, мактабларда, жамоат марказларида, оилада назорат ва кураторликни кучайтириш.

- **Ҳуқуқий саводхонлик**, фуқаролик билимлари, этика ва ахлоқ дарсларини мактаб дастурларига киритиш;
- Мактабдан четлаштиришни камайтириш ва инклюзив таълимни ривожлантириш: таълимдан четлашган ёшлар жиноятчиликка мойилликка тезроқ йўл топиши мумкинлиги илмий тадқиқотларда кўрсатилмоқда;¹
- Қўшимча таълим ва ташқи дунё билан боғланиш (техник курслар, янги ҳунарлаштириш, илмий кружоклар) орқали ёшларни ижтимоий фаолликка жалб қилиш.
- Маҳалла даражасида профилактика гуруҳларини ташкил этиш: “маҳалла еттилиги” ва “Обод ва хавфсиз маҳалла” концепциялари доирасида маҳаллий даражада фаолият олиб бориш.⁸
- Жамоат марказлари, ёшлар клублари, спорт ва маданият марказларини кенгайтириш: ёшларга ривожланиш ва ижтимоий фаоллик имкониятлари тақдим қилиш.
- Волонтёр ва менторлик дастурлари жорий қилиш: катталар ёшлар билан ишлаши, уларни руҳлантириши ва қўллаб-қувватлаши мумкин. Масалан, YouthLink Scotland тажрибасида ёшлар ишлари мутахассислари⁷ (youth workers) ёшларнинг жиноятчиликдан олис бўлишида муҳим роль ўйнайди.
- Жамоа асосида опцияларни тадқиқ қилган “Exploring Community-Based Options for Reducing Youth Crime” мақоласида маҳаллий жамиятлар, фаол кўча назорати, жамоат гўзалони, мавжуд инфратузилма (спорт майдонлари, ёшлар марказлари)ни яхшилаш усуллари тавсия этилган.
- Интернетдаги зўравонлик, жинояткорликни тарғиб қилувчи контентларга қарши мониторинг, блокировка, ухборот-тарғибот

⁷ Жуманазарова Д. “Профилактика инспекторлари ва ҳудудий Ёшлар ишлари агентлиги ҳамкорлиги” мақоласи.

кампаниялари — бу йўналишда “Online Safety for All” номли тадқиқот глобал жамоат учун ахборот хавфсизлиги масаласини қўшади.

➤ Машина ўрганиш ва сунъий интеллект усуллари орқали жиноятчилик rischi прогнозини амалга ошириш ва ресурсларни самарали тарзда йўналтириш (Crime Prediction Using Machine Learning and Deep Learning).

➤ Ахборот технологияларидан фойдаланиб, жиноятчиликга мойиллик белгиларини илгари аниқлаш ва профилактик чораларни автоматлаштириш (масалан, жамоа соҳа ва ҳудудларда маълум контекстларда сигнализация тизимлари).

➤ **Қонуний ислохотлар:** жиноятчиликка мойил ёшлар учун алоҳида ҳуқуқий механизмлар — масалан, жиноий жазони юмшатувчи чоралар (диверсия, альтернатив жазо), ёшларга йўналтирилган специфик жазолар.

➤ Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, таълим, маданият, саломатлик ва ижтимоий хизматлар билан интеграцияланган тизим яратиш.

➤ Профилактика фаолиятларининг мониторинги, баҳолаш ва қайси усуллар самарали экани ҳақида илмий тадқиқотлар олиб бориш: ҳар бир жамоа учун “Коэффициентлар (метрикалар)” белгилаш, KPI тизими жорий этиш (масалан, ички ишлар органларида профилактика фаолияти мезонлари белгиланган).

Хулоса

Ёшлар жиноятчилигининг олдини олиш — бу фақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг эмас, балки бутун жамиятнинг вазифасидир. Ушбу муаммони ҳал этишда тизимли ёндашув, ижтимоий шериклик ва профилактик тадбирларнинг самарадорлигини ошириш ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Шунинг учун, ёшларнинг жиноятчиликдан йироқ бўлиши учун уларни иш

билан таъминлаш, билим ва тарбия бериш, фуқаролик позициясини шакллантириш йўналишида амалий чоралар зарурдир.

Ёшлар жиноятчилигининг профилактикаси — бу бир томонлама чоралар тўплами эмас, балки бир неча соҳаларни ўзида бирлаштирувчи, интеграл ёндошув талаб қилувчи масала. Илмий тадқиқотлар ёшларнинг жиноятчиликка мойилликларини олдиндан аниқлаш ва интервенция қилиш имкониятларини тақдим этади.

Ўзбекистонда давлат сиёсатлари, маҳалла дастурлари, “маҳалла еттилиги” институти, “Обод ва хавфсиз маҳалла” концепциялари — барчаси профилактика қаторида муҳим қадамлардир. Аммо амалий фаолиятда бюрократик тўсиқлар, ресурс чекланганлиги, ташкилотлар ўртасидаги мувофиқсизликлар каби камчиликлар ҳануз ҳам мавжуд.

Таклиф қилинадиган йўллар — эрта интервенция усулларини ривожлантириш, мактаб-таълим тизимида профилактик жиҳатларни кучайтириш, жамоа институтларини фаоллаштириш, ахборот технологияларидан фойдаланиш ва қонуний-ҳуқуқий механизмларни такомиллаштириш орқали тандирли ва самарали профилактика тизимини яратишдир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси - Т 2023 йил.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисидаги” қонуни.
3. “Teenagers excluded from school ‘twice as likely’ to commit serious violence” — The Guardian эълони, мактабдан четлаштириш ва насбий жиноятчилик муносабати ҳақида.
4. Lessons learned and yet to be learned from predictors of youth crime research, Discover Psychology, 2024.

5. Edmunds K., Wall L., Brown S. ва бошқалар. Exploring Community-Based Options for Reducing Youth Crime, Int. J. Environ. Res. Public Health, 2021.
6. Yaman, M. & Arslan, S. Recreative sports in preventing child and youth crime, Journal of Human Sciences (2009).
7. “Ёшлар қандай қўллаб-қувватланади” — Norma.uz мақоласи, 2025 йилда ёшлар сиёсатларининг янгиланган чоралари ҳақида. [Норма](#)
8. Президент қарори: Тошкентда жамоат тартиби ва ҳуқуқбузарлик профилактикаси соҳасида янги тизим жорий этиш ҳақида. [GOV.UZ](#)
9. “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойили асосида маҳаллаларда профилактика тадбирлари — Gazeta.uz хабар. [Газета.UZ](#)
10. “Маҳалла етилиги” ва моддий рағбатлар ҳақида — Daryo хабар.
11. Жуманазарова Д. “Профилактика инспекторлари ва ҳудудий Ёшлар ишлари агентлиги ҳамкорлиги” мақоласи. [scientific-jl.com](#)
12. Bayesian decision theory framework for adaptive screening tests in youth delinquency, arXiv.
13. YouthLink Scotland: “Youth work role in crime prevention” тадқиқоти. [YouthLink Scotland](#)
14. Online Safety for All: Sociocultural Insights from a Systematic Review of Youth Online Safety.
15. Crime Prediction Using Machine Learning and Deep Learning: A Systematic Review.
16. The Long-Term Effects of the Youth Crime Prevention Program “New Perspectives” on Delinquency and Recidivism.